

ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 368:338.43

Олександр ВІЛЕНЧУК

ПРИНЦИПИ СТРАХУВАННЯ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДґРУНТЯ ДЛЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СТРАХОВИХ ВІДНОСИН В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Аргументовано необхідність дотримання принципів страхування як визначальної умови для функціонування та розвитку взаємовигідних страхових відносин в аграрній сфері. Обґрунтовано, що процес узгодження соціально-економічних інтересів між учасниками страхового ринку базується на певній системі принципів, в основі яких закладено механізм надання страхового захисту зацікавленим підприємницьким структурам та/або окремим громадянам, а також можливості страховим компаніям для здійснення страхової (перестрахової) діяльності. З метою методологічної упорядкованості відображено авторський підхід до класифікації принципів страхування. Виходячи з позиції необхідності досягнення балансу майнових інтересів суб'єктів страхового процесу, основні принципи страхування розподілено за трьома ознаками: базові страхові принципи; принципи, що використовуються для нейтралізації фінансово-економічних ризиків страхової компанії та основоположні принципи аграрного страхування.

Враховуючи ризикогенність виробництва сільськогосподарської продукції встановлено, що взаємовідносини між аграріями та страховими компаніями повинні формуватися на принципах: актуарної збалансованості; мотивації до страхового захисту; забезпечення циклічності оборотних коштів аграріїв; добровільності, доступності та субсидарності. Акцентовано, що дотримання вищезазначених принципів створює якісні передумови для раціонального розподілу (перерозподілу) ризиків і відповідальності між суб'єктами страхового процесу. Наголошено на необхідності практичної реалізації задекларованих у ст. 3 Закону України "Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою" від 09.02.2012 р. основних принципів страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою для ефективної взаємодії страховиків, страхувальників і держави щодо гарантування страхового захисту аграріїв, тим самим підвищуючи рівень продовольчої безпеки країни у просторі і часі.

Ключові слова: аграрне страхування; принципи страхування; сільськогосподарські ризики; страхові інтереси; страховий захист; страховики; страхувальники та страховий ринок.

JEL G15, G22, Q13, Q14.

© Олександр Віленчук, 2017.

Постановка проблеми. Формування цілісної системи страхових відносин в аграрній сфері базується на певних принципах, які визначають фінансово-економічні та організаційно-правові основи функціонування суб'єктів ринку аграрного страхування. Дотримання основоположних принципів страхування забезпечує можливість збалансування майнових інтересів учасників страхового процесу. За своїм змістом принципи страхування регламентують систему цінностей страховиків, страхувальників та інших суб'єктів страхового ринку при укладанні договорів аграрного страхування.

Пізнання методології страхування потребує однозначного трактування його принципів, на яких базуються основи формування страхових відносин в аграрній сфері. Використання принципів в страховій діяльності можна простежити протягом усього процесу взаємовідносин, починаючи від умов укладання договору між суб'єктами страхування та закінчуючи виплатою страхового відшкодування у разі настання страхової події. За своєю суттю принципи аграрного страхування відображають основоположні засади, які забезпечують належні умови реалізації соціально-економічних інтересів всіх учасників страхового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади страхування широко відображені у наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених: Ю. Алексерової; Д. Бланда; В. Базилевича; О. Залєтова; Ю. Клапківа; О. Козьменко; С. Навроцького; Ж. Пенс (J. Penc); Р. Пікус; В. Фурмана; Є. Хандшке; Я. Шумелди. Віддаючи належну увагу вагомим напрацюванням в галузі страхування вчених різних країн світу, постає необхідність у здійсненні подальшого обґрунтування принципів страхування, особливо аграрного страхування, зважаючи на необхідність ефективної протидії ризикам, пов'язаним з процесом виробництва сільськогосподарської продукції.

Мета дослідження. Відобразити концептуальні підходи до конкретизації принципів страхування як методологічного підґрунтя для функціонування та розвитку страхових відносин в аграрній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Етимологічна сутність терміну "принцип" походить від латинського слова "*principium*", який означає начало, основу. У науковій літературі принцип розглядається як: 1) першоначало, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки; 2) внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні й теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різноманітних сферах діяльності [1, с. 347]. Дослідження змістовних характеристик даного терміну дає підставу констатувати те, що принцип розглядається як: а) основоположна правда (істина), закон, доктрина або припущення, що об'єднує принцип як загальне правило або стандарт, та принцип як сукупність моральних та етичних стандартів; б) визначена наперед політика або спосіб дії; в) основа або необхідна якісна складова або елемент, що визначає внутрішню природу або окремі характеристики поведінки; г) правило або закон, що стосується функціонування природних феноменів або механічних процесів [2, с. 237]. Заслугує на увагу наукове твердження про те, що принцип означає основні, найзагальніші, вихідні положення, засоби, правила, що визначають природу і соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості [3, с. 10].

Функціонування страхового ринку нерозривно пов'язано з дотриманням певних принципів, необхідних для здійснення розподілу (перерозподілу) ризиків між його учасниками. Польський фахівець в галузі страхування Є. Хандшке під принципами

страхування розглядає вимоги, які висуваються до страхових послуг, але певна частина з них виконується безумовно, а решта мають відносний характер [4, с. 33]. Я. Шумелда трактує принципи страхування як основні положення, які реалізуються в кожному виді страхового захисту і забезпечують його існування як економічного інструмента [5, с. 23–24].

Застосування тих чи інших принципів страхування формує поведінку суб'єктів страхового процесу відносно їх участі у страховому процесі. Британський вчений-економіст Д. Бланд виокремлює такі принципи страхування: корисність (вигідність страхування); наявність страхового ризику; класифікація страхування за типами власності; самострахування; договірне право; наявність страхового інтересу; вища добросовісність; відшкодовувальність страхування, суброгація; участь у відшкодуванні збитків та безпосередню причину випадку [6]. Є. Хандшке до принципів страхування відносить: реальність (надійність) страхового захисту, повноту страхового захисту та доступність страхового захисту [4]. Фокусування уваги на певних принципах пов'язано із суб'єктністю страхових відносин. Страхові компанії зацікавлені у максимальному розширенні страхового поля, проте для страхувальників першочергового значення набувають питання, пов'язані з повнотою та своєчасністю страхового захисту.

Серед вітчизняних вчених існують різні точки зору щодо набору принципів, на яких має базуватися весь процес організації й ведення страхової діяльності. Так, на думку В. Фурмана страхування має здійснюватись на принципах свободи вибору; еквівалентності; концентрації коштів у страховому фонді; відплатності страхової послуги, солідарності, обов'язковості, добровільності, повного відшкодування збитків, рівномірного розподілу збитків [7]. В. Базилевич розглядає принципи страхування у фокусі формування та використання страхового фонду, виділяючи такі принципи страхування, як: цільове призначення страхового фонду; визначення обсягу страхового фонду; розкладання збитків серед широкого кола учасників страхування; обопільна сумлінність страховика і страхувальника, використання франшизи; застосування під час використання страхового фонду суброгації та право страховика звертатися до інших страховиків з приводу розподілу збитків пропорційно страховій сумі [8, с. 48–49].

Залежно від волевиявлення страхувальників, у страховому процесі розмежовуються принципи за формами (обов'язкове і добровільне) страхування. Ключовими для обов'язкового страхування вважаються принципи: обов'язковість; повного охоплення; автоматичності; дії, незалежно від внесення страхових платежів; безстроковості та нормування. Принципи добровільного страхування реалізуються на засадах: добровільної участі; вибіркового охоплення; обмеження строку сплати; разового або періодичних страхових внесків; страхового забезпечення [9, с. 30].

У сучасному економічному середовищі вищезазначені принципи не мають сталого характеру, тобто вони можуть набувати певної динаміки змін відповідно до видів і форм організації страхового захисту. Одні принципи можуть мати основоположне значення, інші – використовуватись вибірково, залежно від особливостей участі суб'єктів ринку у страховому процесі. Звідси постає необхідність у здійсненні класифікації принципів страхування за трьома ознаками: базові страхові принципи; принципи, що використовуються для нейтралізації фінансово-економічних ризиків страхової компанії; принципи, що діють при страхуванні сільськогосподарської продукції (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація принципів аграрного страхування

Джерело. Власні дослідження.

Відображення базових принципів страхування дозволяє розкрити сутність, аргументувати необхідність та визначити особливості формування і функціонування страхових відносин у суспільстві, з'ясувати мотиваційну поведінку суб'єктів щодо участі у страховому процесі. Розкриємо сучасну інтерпретацію базових принципів, які використовуються в майнових видах страхування, у т. ч. – в аграрному.

Страховий ризик. Наявність ризиків в оточуючому середовищі розглядається як першооснова для формування і функціонування страхового ринку. Процес генерування ризиків зумовлює їх розподіл та перерозподіл між зацікавленими учасниками страхового процесу на засадах платності, відповідальності та контролю. Водночас необхідними критеріями прийняття ризиків на страхування є:

- цілковито випадковий характер їх виникнення, що означає настання події, внаслідок якої виникли збитки, які були раптовими, а величина збитку – непередбачуваною;
- однозначності, що означає необхідність встановлення причино-наслідкового зв'язку між ризиком, який приймається на страхування та лімітом відповідальності

страхової компанії (страховою сумою). Використання даного критерію необхідно для обґрунтованості, взятої страховиком відповідальності на страхування та сумою залучених страхових платежів з метою виконання взятих страховиком зобов'язань за договором страхування;

- оцінюваності у грошових одиницях, оскільки страхування базується на механізмі формування і використання страхових та інших фондів страховика, то необхідна грошова оцінка ймовірних збитків, за якими доведеться виплачувати страхові відшкодування (страхові суми) при настанні страхових подій;

- незалежності – полягає у тому, що ризики не повинні бути навмисно спричинені, а також легко акумулюватися за рахунок впливу одного на інший.

Отже, страхові ризики мають обов'язково відповідати названим критеріям з метою організації й здійснення страхової діяльності. Важливо зазначити, що за умов розподілу ризиків відбувається розмежування прав і обов'язків між суб'єктами страхового ринку та їх фінансово-економічних ресурсів з метою обслуговування договорів страхування. Якість і ефективність страхового процесу багато в чому залежить від раціонального розподілу та перерозподілу ризиків на страховому ринку.

Страховий інтерес. Завдяки дотриманню даного принципу формується попит і пропозиція на страхові послуги. Страхові компанії, проявляючи страховий інтерес, зацікавлені в укладанні договорів страхування, розширенні страхового поля, акумулюванні страхових премій та розширенні страхового бізнесу тощо. Водночас страхувальники, реалізуючи наявний страховий інтерес, зацікавлені в нейтралізації майнових (пов'язаних з володінням та розпорядженням майном) та особистих (пов'язаних з життям здоров'ям, працездатністю та медичного забезпечення) ризиків.

Максимальна сумлінність. Даний принцип носить здебільшого морально-психологічний аспект. Взаємодія суб'єктів страхування повинна здійснюватись на засадах відкритості, демократичності та прозорості у процесі укладання, введення та виконання умов договору страхування. Важливою умовою ефективної співпраці є забезпечення інформаційної достовірності як з боку страхувальника стосовно об'єкта страхування, так і з боку страховика виконувати взяті на себе фінансові зобов'язання, відповідно до умов, передбачених договором страхування.

Франшиза. Використовується в майнових вадах страхування з метою розподілу відповідальності між страховиком і страхувальником щодо покриття часток збитків останнього. Згідно зі ст. 9 Закону України "Про страхування", франшиза розглядається як частина збитків, що не відшкодовується страховиком згідно з договором страхування [10]. Реалізація даного принципу страхування спрямована на вирішення двох завдань: мотивувати страхувальників щодо бережливого ставлення до застрахованого майна; по-друге, зменшення суми виплат страхових відшкодувань у разі настання страхових подій.

Відшкодування в межах заподіяних збитків. Даний принцип визначає підходи до виплат страхового відшкодування в сфері майнового страхування. Згідно зі ст. 9 Закону України "Про страхування", страхове відшкодування не може перевищувати розміру збитку, якого зазнав страхувальник [10]. Ця норма Закону означає, що страхувальник не може використовувати майнове страхування як інструмент нагромадження коштів. Розмір страхового відшкодування може покривати збитки страхувальника, які сталися у результаті настання страхової події.

Концентрації коштів у страховому фонді. Механізм функціонування страхових відносин у суспільстві ґрунтується на процесі акумулювання і витрачання коштів страхового фонду. Потреба у концентрації коштів зумовлена самою логікою страхового процесу та необхідністю капіталізації діяльності страховика як основи для виконання фінансових зобов'язань за договорами страхування. Основними джерелами формування страхових фондів виступають кошти акціонерів (власників) та кошти страхувальників, залучених у формі страхових платежів.

Згідно зі ст. 30 Закону України "Про страхування", страховик для забезпечення власної платоспроможності зобов'язаний формувати статутний та гарантійний фонди. Мінімальний розмір статутного фонду (гарантійного депозиту) страховика, який займається видами страхування іншими, ніж страхування життя, встановлюється у сумі, еквівалентній 1 млн. євро, а страховика, який займається страхуванням життя, 10 млн. євро за валютним обмінним курсом валюти України [10]. Формування гарантійного фонду є однією з умов забезпечення платоспроможності, але його розмір не впливає на обсяг страхових зобов'язань страховика, що суттєво відрізняє даний фонд від порядку формування і використання статутного фонду. Збільшення розмірів страхових фондів страховиків – це одна із ключових передумов розвитку і стабільності функціонування страхової галузі загалом, так і захисту страхових інтересів її учасників зокрема.

Реальність, повнота та доступність страхового захисту. Даний принцип страхування більшою мірою стосується страхувальників. Укладаючи договір страхування, у першу чергу, страхувальник зацікавлений у повноті доступності та своєчасності отримання страхового захисту при настанні страхової події.

Відповідно до умов, укладених в договорі страхування, страховий захист може передбачати комплекс основних і додаткових послуг. Основні послуги пов'язані з проведенням виплат страхових відшкодувань (страхових сум) на умовах, передбачених договором страхування. Додаткові послуги страховика можуть включати здійснення андеррайтингових заходів щодо оцінювання і прогнозування виникнення страхових ризиків, надання технічної та юридичної допомоги страхувальникам, а також інші види послуг, в залежності від виду страхування та специфіки надання страхового захисту.

Суброгація. Використання даного принципу страхування надає можливість страховику зменшити частку витрат, пов'язаних з відшкодуванням збитків страхувальнику (або третім особам), перекладаючи їх на особу, винну у настанні страхової події. Згідно зі ст. 993 Цивільного Кодексу України до страховика, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, у межах фактичних витрат переходить право вимоги, яке страхувальник або інша особа, що одержала страхове відшкодування, має до особи, відповідальної за завдані збитки [11]. Отже, принцип суброгації застосовується з метою розподілу суми збитків між суб'єктами страхового процесу.

Контрибуція. Даний принцип надає право страховику звернутися до інших страховиків, які за проданими полісами несуть відповідальність перед конкретним страхувальником із пропозицією розділити витрати за відшкодування збитків [12]. Використовується контрибуція в страховій діяльності з метою недопущення зловживань страхувальників, які можуть застрахувати одне й те саме майно в різних страхових компаніях заради отримання неправомірного доходу.

Наступна група принципів страхування пов'язана з функціонуванням страхових компаній. Досліджуючи наукові джерела з теорії страхування, можна стверджувати, що найбільшу загрозу у діяльності страховиків становлять: фінансові [13, 14]; інвестиційні [9]; портфельні [15] та катастрофічні [16] ризики. Приймаючи ризики на страхування, страховики повинні дотримуватись певних принципів для гарантування власної фінансово-економічної безпеки, підвищення капіталізації та забезпечення конкурентних переваг на ринку. До таких принципів належать:

Диверсифікація. У зв'язку з необхідністю мінімізації ризиків страховика, страхові компанії використовують принцип диверсифікації, який означає територіальне та галузеве розповсюдження взятих на страхування ризиків [17, с. 67]. Варто погодись з науковою позицією Ю. Клапківа про те, що даний принцип носить дуалістичний характер [18, с. 49]. Акумуляючи фінансові ресурси за надані послуги і тим самим приймаючи на себе страхові ризики, страхові компанії повинні забезпечити достатню економічну спроможність виконувати взяті на себе зобов'язання за діючими договорами страхування.

Перестраховування і співстраховування. Перестраховування як один з принципів страхування реалізується з метою здійснення вторинного розподілу ризиків між страховиками та перестраховиками для підтримання їх фінансової стабільності й платоспроможності при виконанні договірних зобов'язань за договорами страхування. Необхідність перестраховування зумовлена потребою у консолідації фінансового капіталу (страховиків і перестраховувальників) щодо забезпечення страхового покриття масштабних ризиків. Функціонування перестрахового ринку сприяє його капіталізації, зміцненню фінансової спроможності страховиків, збалансованості їх страхових портфелів тощо.

Співстраховування використовується у разі проведення страхування кількома страховиками об'єкта за одним спільним договором. Укладання договору співстраховування передбачає чітку конкретизацію прав та обов'язків кожного зі страховиків. Перевагами даної форми страхових відносин є те, що страхові компанії можуть об'єднувати свої фінансові можливості при страхуванні значних ризиків, при цьому не втрачаючи страхові премії (як це передбачено умовами перестраховування). Недоліками співстраховування можна вважати ускладнений механізм укладання договору страхування і виплати страхового відшкодування при настанні страхової події.

Конкуренція. Фактор конкуренції на страховому ринку доцільно розглядати як вагомий аргумент його подальшого розвитку. Наявність альтернативних страхових програм, урізноманітнення варіантів покриття ризиків страхуванням під впливом конкурентної боротьби значно розширює можливості страхувальників щодо отримання якісного страхового захисту. Дотримання принципу конкуренції страховими компаніями дозволяє уникати монопольного становища на ринку, забезпечувати баланс інтересів між учасниками страхового процесу.

Розкриття змісту базових принципів страхування дозволяє перейти до висвітлення принципів аграрного страхування, які розглядаються як складний багатоступеневий процес, на якому має ґрунтуватися вся ідеологія взаємовідносин між суб'єктами страхування. Варто погодитись з думкою Ю. Алексерової про те, що принципи страхування сільськогосподарського виробництва – це фундаментальні істини, позитивні закономірності, керівні ідеї, основні положення, норми поведінки, які відображають закони розвитку, відносин страхування, сформульовані у вигляді певного наукового положення,

закріпленого переважно в правовій формі, на основі якого будується і функціонує страхування сільськогосподарського страхування [19, с. 52]. Основоположними принципами аграрного страхування слід вважати:

Мотивування до страхового захисту. Розкриваючи зміст даного принципу, важливо наголосити, що аграрії зацікавлені у використанні дієвих інструментів щодо покриття непередбачувальних витрат, пов'язаних з проявом найрізноманітніших ризиків. Серед доступних інструментів протидії ризикам (лімітування, нормування, диверсифікація, хеджування тощо) лише механізм страхування передбачає можливість відшкодування збитків, спричинених у разі настання страхової події. Взагалі поняття “мотивації” в науковій літературі інтерпретується як комплекс чинників психологічної та фізіологічної природи, який запускає та організує поведінку людини, направлену на досягнення мети [20, с. 243]. Отже, мотивація до страхування у аграріїв є очевидною, оскільки ймовірність настання страхової події завжди присутня, що потребує відповідного страхового захисту.

АктUARНОЇ збалансованості. У теорії та практиці страхування актуарна збалансованість означає, що кошти, накопичені в страховій системі за рахунок страхових внесків, мають покривати страхові виплати у разі настання страхового випадку. Дотримання даного принципу є важливим з позицій захисту майнових інтересів страхувальників, так і страховиків щодо забезпечення їх фінансово-економічної спроможності виконувати свої зобов'язання за договорами аграрного страхування. Завдяки актуарній збалансованості забезпечується стабільність і прогнозованість функціонування окремо взятої страхової компанії та страхового ринку загалом.

Циклічності оборотних коштів. Завдяки використанню механізму страхування у аграріїв з'являється можливість отримання страхового відшкодування у разі настання страхової події. Отже, покриття страхуванням ризиків забезпечує виробникам сільськогосподарської продукції необхідний рівень беззбитковості їх операційної діяльності. Дотримання даного принципу передбачає необхідність інвестування ресурсів у страховий захист та забезпечення високої надійності оборотності оборотних коштів у короткостроковому та середньостроковій перспективі.

Добровільності. Реалізація даного принципу означає, що всі суб'єкти аграрного підприємництва можуть брати участь у страхуванні виключно на добровільних засадах. Тобто всі основні умови страхування (об'єкти та суб'єкти страхування, страхові ризики, страхова сума, страхові тарифи, франшиза тощо) узгоджуються між суб'єктами страхового процесу. Добровільна форма страхування надає певний ступень свободи щодо прийняття рішення про доцільність страхового захисту, однак і вся відповідальність за можливі наслідки настання ризиків лежить на потенційних страхувальниках.

Доступності страхових послуг для аграріїв. Для багатьох потенційних страхувальників реалізація даного принципу має визначальне значення, а саме плата за ризик повинна мати адекватну ціну. У даному принципі акцентується увага на необхідність використання диверсифікованого підходу до ціноутворення на страхові послуги. Враховуючи різні рівні доходів аграріїв, а отже, і їх фінансово-економічну спроможність участі у страховому процесі, страховики повинні надавати широкі можливості у наданні страхового захисту з використанням різноманітних інструментів мікрострахування та страхування.

Субсидарності. За умов проведення децентралізації фінансових ресурсів набуває актуальності питання реалізації принципу субсидарності. Суть даного принципу полягає

у застосуванні механізму субсидування частини витрат аграріїв на страхування з бюджетів обласних, районних рад та адміністративно-територіальних громад. Така взаємодія державних і недержавних інституцій на ринку аграрного страхування може стати вагомим стимулом його подальшого розвитку на регіональному та національному рівнях.

Крім вищевказаних принципів, необхідно зазначити, що у ст. 3 Закону України "Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою" від 9 лютого 2012 р. визначені основні принципи страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою [21]. До таких принципів відносяться:

1) підтримка стабільності фінансового становища і кредитоспроможності сільськогосподарських товаровиробників у разі загибелі (знищення, втрати), пошкодження застрахованого майна внаслідок несприятливих природно-кліматичних умов чи інших несприятливих подій, визначених у стандартних договорах страхування;

2) обов'язковість укладення договору страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою як умови при наданні сільськогосподарським товаровиробникам окремих видів державної підтримки та дотацій, визначених Кабінетом Міністрів України;

3) рівна доступність до державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників незалежно від їх організаційно-правової форми;

4) забезпечення відшкодування збитку, завданого страхувальникам внаслідок настання страхових подій, у розмірі, порядку і на умовах, встановлених цим Законом;

5) виконання зобов'язань України у сфері міжнародної торгівлі.

Досвід організації аграрного страхування засвідчує, що влада багатьох країн світу розглядає державну підтримку як конкретні інвестиції в сільське господарство, які запобігають можливим майбутнім втратам держави у випадку несприятливих погодних умов та забезпечують продовольчу безпеку та стабільність [22, с. 37]. Практична реалізація сформульованих принципів у чинному законодавстві сприятиме активізації розвитку страхових відносин у сільській місцевості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вищевикладені принципи аграрного страхування варто розглядати як методологічне підґрунтя нормативно-правових, соціально-економічних, інституціональних, морально-етичних стосунків між учасниками страхового ринку. Зміст і послідовність відображення принципів страхування зумовлена самою логікою формування багатограних страхових відносин в аграрній сфері, а їх дотримання сприятиме демократичності, прозорості та ефективності взаємодії учасників страхового процесу та поступальній інтегрованості національного страхового ринку у загальносвітовий страховий простір.

Усвідомлення основоположних принципів страхування дозволяє забезпечити підґрунтя для формування сучасної методології страхових відносин в аграрній сфері. Першочергового значення набувають питання наукової аргументації щодо організації системи страхового захисту в сільській місцевості, розробки інноваційних страхових продуктів для аграріїв, широке використання маркетингових технологій для підвищення інвестиційної привабливості та ділової активності потенційних учасників аграрного страхування. Зазначені питання становлять основу для здійснення подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. *Філософський словник / за наук. ред. В. І. Шинкарук. – К. : Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1986. – 525 с.*

2. Пухтецька А. А. Європейські принципи адміністративного права: моногр. / А. А. Пухтецька ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. Б. Авер'янова. – [2-ге вид., доопрац. і допов.]. – К. : Логос, 2014. – 592 с.
3. Алексерова Ю. В. Принципи страхування сільськогосподарського виробництва та політика страхування / Ю. В. Алексерова // Науковий вісник ЛНУВМБТ. – 2012. – Т. 14. – № 4(54). – С. 10–14.
4. *Ubezpieczenia w Unii Europejskiej* / Pod. red. J. Monkiewicza. – Warszawa: Poltext, 2002. – S 83.
5. Шумелда Я. П. Страхування: навч. посіб. – [видання 2-ге, перероблене і доповнене] / Я. П. Шумелда. – Тернопіль : Джура, 2006. – 296 с.
6. Соот. Бланд Д. Страхование : принципы и практика / Соот. Бланд Д. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 416 с.
7. Фурман В. М. Страховий ринок в Україні: проблеми становлення та стратегія розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.04.01 / Фурман В. М. – К., 2006. – 38 с.
8. Страхування: підруч. / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, Р. В. Пікус [та ін.] ; за ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання, 2008. – 1019 с.
9. Козьменко О. В. Страхування і страховий ринок: термінологія, законодавство динаміка розвитку: моногр. / О. В. Козьменко. – Суми : Ділові перспективи, 2006. – 68 с.
10. Про страхування : Закон України № 85/96-ВР від 7.03.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua>.
11. Цивільний Кодекс України : Кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua>.
12. Фориншурер – журнал о страховании в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forinsurer.com>.
13. Пікус Р. В. Класифікація фінансових ризиків страхових компаній – основа ефективного ризик-менеджменту / Р. В. Пікус // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2006. – № 81–82. – С. 108–112. – (Сер. “Економіка”).
14. Сороківська М. В. Управління фінансовими ризиками страхових компаній : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08. / М. В. Сороківська. – Львів : Львівська комерційна академія Укоопспілки. – 2009. – 22 с.
15. Баранов А. Л. Управління страховим портфелем : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08. / А. Л. Баранов. – К. : ДВНЗ “КНЕУ ім. В. Гетьмана”. – 2009. – 24 с.
16. Пахненко О. М. Управління катастрофічними страховими ризиками при формуванні конвергентної моделі фінансового ринку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / О. М. Пахненко. – Суми : ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”. – 2011. – 21 с.
17. Ремньова Л. М. Страхування як фактор фінансової стабільності економіки / Л. М. Ремньова, Л. Д. Лебединська // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 9 (63). – С. 65–74.

18. Клапків Ю. М. Принципи функціонування ринку страхових послуг / Ю. М. Клапків / Вісник ДонДУУ МЕНЕДЖЕР. – 2017. – № 2 (75). – С. 46–52.
19. Алексєрова Ю. В. Розвиток сільськогосподарського страхування: теорія, методологія практика : моногр. // Ю. В. Алексєрова. – Вінниця : ТОВ “Видавництво”. – друкарня “Діло”, 2015. – 368 с.
20. Penc J. Zarządzania personelem w przedsiębiorstwie / J. Penc ; wyd. A. Marzalek. – Warszawa, 2001 r. – 454 s.
21. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : Закон України № 4391-VI від 9.02.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua>.
22. Матвієнко Г. А. Роль державного регулювання в страхуванні аграрних підприємств / Г. А. Матвієнко // Агросвіт. – 2009. – № 2. – С. 35–39.

References

1. Filosofskeyy slovnyk [Philosophical dictionary] Edited by V. I. Shynkaruk, Kyiv, 1986, 525 p. [in Ukrainian].
2. Pukhtetska A. A. Yevropeyski pryntsypy administratyvnoho prava: monohr [European principles of administrative law: monograph]. Kyiv: Vyd-vo Logos, 2014, 592 p. [in Ukrainian].
3. Alekserova Y. U. Pryntsypy strakhuvannya silskohospodarskoho vyrobnytstva ta polityka strakhuvannya [Agricultural insurance principles and insurance policies]. *Naukovyivisnyk LNUVMBT – Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies*, 2012. Volume 14 No. 4 (54), pp. 10-14 [in Ukrainian].
4. Ubezpieczenia w Unii Europejskiej. Pod. red. J. Monkiewiczza. Warszawa: Poltext, 2002, 83 p. [in Polish].
5. Shumelda Y. P. Strakhuvannya: navchanny posibnyk. [Insurance: a study guide]. Ternopil: Vyd-vo Dzhura, 2006, 296 p. [in Ukrainian].
6. Bland D. Strakhovanie printsipy i praktika [Insurance: principles and practice]. Moscow: Finasy i statistika, 1998, 416 p. [in Russian].
7. Furman V. M. Strakhovyy rynek v Ukrayini: problemy stanovlennya ta stratehiya rozvytku [Insurance market in Ukraine: challenges and growth strategy], Kyiv, 38 p. [in Ukrainian].
8. Basilevich V.D., Basilevich K.S., Picos R.V. et al. Strakhuvannya: pidruchnyk [Insurance: textbook]. Kyiv: Znannia, 2008, 1019 p. [in Ukrainian].
9. Kozmenko O. V. Strakhuvannya i strakhovyy rynek: terminolohiya, zakonodavstvo, dynamika rozvytku: monohr [Insurance and Insurance Market: terminology, legislation, growth dynamics: monograph]. Sumy: Dilovi perspektyvy, 2006, 68 p. [in Ukrainian].
10. Zakon Ukrainy “Pro strakhuvannya” vid 07.03.1996 r № 85/96-VR [The Law of Ukraine “On Insurance” of 07.03.1996, No. 85/96-VR], from <http://www.zakon2.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
11. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV [Civil Code of Ukraine, 16.01.2003, No. 435 -IV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, from <http://www.liga.zakon.ua> [in Ukrainian].

12. Forinsurer – zhurnal o strahovanii v Ukraine [For insurer – an insurance journal in Ukraine], from <http://forinsurer.com> [in Russian].
13. Pikus R. V. Klasyfikatsiya finansovykh ryzykiv strakhovykh kompaniy – osnova efektyvnoho ryzyk-menedzhmentu [Classification of financial risks of insurance companies is the basis of effective risk management]. *Visnyk Kyivskoho nacionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv*, Series: Economics, 2006, 21 p. [in Ukrainian].
14. Sorokivska M. V. Upravlinnya finansovymy ryzykamy strakhovykh kompaniy: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk: spets. 08.00.08 [Management of financial risks of insurance companies: extended abstract of dissertation for the academic degree of Candidate of Economics in specialty 08.00.08]. Lviv, 2009, 22 p. [in Ukrainian].
15. Baranov A. L. Upravlinnya strakhovym portfelem: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk: spets. 08.00.08 [Insurance portfolio management: extended abstract of dissertation for the academic degree of Candidate of Economics in specialty 08.00.08]. Kyiv, 2009, 24 p. [in Ukrainian].
16. Pakhnenko O. M. Upravlinnya katastrofichnyimi strakhovymy ryzykamy pry formuvanni konverhentnoyi modeli finansovoho rynku: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk: spets. 08.00.08 [Management of catastrophic insurance risks while establishing a convergent model of the financial market: extended abstract of dissertation for the academic degree of Candidate of Economics: extended abstract of dissertation for the academic degree of Candidate of Economics]. Sumy, 2011, 21 p. [in Ukrainian].
17. Remniova L. M. Lebedinska L. D. Strakhuvannya yak faktor finansovoyi stabilnosti ekonomiky [Insurance as a factor of financial stability of the economy]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual Problems of the Economics*, 2006, No. 9 (63), pp.65-74[in Ukrainian].
18. Klapkiv Yu. M. Pryntsypy funktsionuvannya rynku strakhovykh posluh [Operation principles of the insurance services market]. *Visnyk DonDUU – Bulletin of Donetsk State University of Management*, 2017, No. 2(75), pp. 46-52 [in Ukrainian].
19. Alekserova Y. U. Rozvytok silskohospodarskoho strakhuvannya: teoriya, metodolohiya, praktyka: monohr. [Evolution of agricultural insurance: theory, practice, methodology: monograph]. Vinnitsa: Dilo, 2015, 368 p. [in Ukrainian].
20. Penc J. Zarządzania personelem w przedsiębiorstwie. Warszawa, 2001, 454 p. [in Polish].
21. Zakon of Ukraine “Pro osoblyvosti strakhuvannya silkohospodarskoyi produktsiyi z derzhavnoyu pidtrymkoyu” vid 09.02.2012 r. №4391-VI [The Law of Ukraine “On peculiarities of agricultural products insurance with state support” of 9 February 2012, No 4391-VI], from <http://www.zakon2.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
22. Matvienko G. A. Rol derzhavnoho rehulyuvannya v strakhuvanni ahramnykh pidpryyemstv [The role of state regulation in insurance of agricultural enterprises]. *AgroSvit – AgriWorld*, 2009, No. 2, pp. 35-39 [in Ukrainian].

Редакція отримала матеріал 24 вересня 2017 р.